

Waarnemen, denken, voelen en willen - in tijden van Corona

Geschreven door Anselma Remmers

Ons wereldbeeld doet ertoe...

*Want als we vanuit geestelijk perspectief kijken
naar de ontwikkeling van mens en aarde,
dan zullen we ook geestelijke perspectieven vinden...
als we dat niet doen, dan vinden we die niet.
Ons wereldbeeld heeft gevolgen voor hoe
we onze samenleving en ons onderwijs inrichten.
En deze wijze van inrichten heeft gevolgen
voor het welzijn en de ontwikkelingsmogelijkheden
van mens, natuur en aarde.*

Eerste versie: juni 2020,

aanvullingen: augustus 2020

Beste lezer,

De lockdown in Nederland en in veel andere Europese landen van maart, april en mei is voorbij. De anderhalve meter samenleving is begonnen, met op bepaalde plaatsen en in het OV de mondkapjesplicht en allerlei andere verordeningen. In andere landen zoals bijv. India en Nepal is de lockdown nog steeds of alweer van kracht. En ook bij ons hangt een nieuwe lockdown als een dreiging boven ons hoofd.

In dit schrijven heb ik geprobeerd onder woorden te brengen hoe ik kijk, denk en voel over de coronacrisis en de maatregelen. Mijn denken, voelen en kijken worden beïnvloed door mijn mens- en wereldbeeld, en dit wordt weer gekleurd doordat ik me diep verbonden voel met de antroposofie. Het is een persoonlijk schrijven, dat ik naar buiten breng omdat mijn geweten en mijn verantwoordelijkheidsgevoel me dat ingeven.

Dit schrijven drukt uit wat er op dit moment in mij leeft. Natuurlijk bestaat er voortschrijdend inzicht en kan het zijn dat ik er later anders over zal denken, voelen en spreken. Ik hoop dat je er wat aan hebt, en zo niet, leg het dan gerust naast je neer.

Dit schrijven heb ik onder de volgende titels in delen opgebouwd:

- Fenomenen blz. 2
- Een vergelijking blz. 3
- Op het scherpst van de snede blz. 5
- Krachtenwerkingen blz. 7
- Bronnen naast het mainstreamnieuws blz. 10
- Welk scenario doemt op? blz. 12
- Licht en duister achter de schermen Blz. 14
- Hoe kan het ook gaan? blz. 17
- Leven en dood, ziekte en gezondheid blz. 18
- Tot slot: waarom zeg ik dit alles? blz. 19

Een bronnenlijst is als aparte bijlage toegevoegd.

Fenomenen

Ik behoor tot de mensen die niet alle mainstream-media berichten over de coronamaatregelen voor 'zoete koek' aannemen. Ik heb de afgelopen tijd geprobeerd te kijken naar wat de fenomenen eigenlijk laten zien – en dan bedoel ik de fenomenen van zowel de uitbraak van het coronavirus, als van de maatregelen en de reacties die daarop volgden.

Over de verspreiding van het virus: Het kwam vanuit China naar de rest van de wereld. Grote steden lijken er eerder door getroffen te zijn dan landelijke gebieden. Locatiestudies tonen aan dat in (rijke) westerse landen, in gebieden met een sterke luchtverontreiniging en/of in stedelijke gebieden met reeds geïnstalleerde 5Gnetwerken, er significant meer ziekte- en sterftegevallen zijn geweest dan in de (armere) zuidelijke landen.

Wat mij is opgevallen aan het virus zelf: Wie er corona kreeg, heeft er flink last van gehad. Het is een akelige ziekte van de ademhalingsorganen. Men voelt zich benauwd en heeft ademnood. Het smaak- en reukvermogen verdwijnt. Degenen die er aan zijn overleden, zijn hoofdzakelijk (nml. 99%) mensen van boven de 70 jaar en/of mensen die al een andere ziekte onder de leden hadden. Kinderen worden er niet door getroffen en jonge mensen niet of nauwelijks. In de tijd van de strenge lockdown die inmiddels in ons land achter ons ligt, is er in Nederland, maar ook wereldwijd gezien, niet meer 'oversterfte' geweest (rare term eigenlijk...), dan bij een flinke griepepidemie, zoals in 2018. En vreemd genoeg zijn er in deze periode minder mensen overleden aan andere dooorzaken.

Wat mij aan de maatregelen vooral is opgevallen, is dat er voor de hele wereld dwingende regels zijn uitgevaardigd, waar zo'n 7 miljard mensen zich aan moeten houden. Slechts enkele landen wijken daar van af. Er zijn wel wat nationale verschillen, maar vanuit de meeste landen hebben een lockdown ingesteld. Voor de rijkere landen was dat nog enigszins uit te houden. Maar het leverde in armere landen schrijnende situaties op van mensen die geen eten meer hadden, omdat ze niet meer konden werken. Het heeft in vele landen schrijnende situaties opgeleverd van oude en zieke mensen die moesten lijden en sterven in eenzaamheid. En het levert schrijnende situaties op in vluchtelingenkampen, waar nu niemand meer weg kan. Het aantal werklozen wereldwijd neemt enorm toe. Er zijn zeker mensen die het ook prettig hebben gevonden om meer rust en tijd te hebben door de lockdown – het leven wás ook een ratrace geworden. Maar velen zijn door de lockdown diep in de problemen geraakt. De economie lag grotendeels plat, met uitzondering van de voedselindustrie, de telecom- en de farmaceutische bedrijven. Heel veel kleine bedrijven hadden het nakijken. Mensen is tijdens de lockdown het recht ontnomen hun werk te doen, ook als zij en de mensen voor en met wie zij werkten, gezond waren. Nu is er geen lockdown meer, maar er zijn nog wel tal van andere beperkingen en ons wordt boven het hoofd gehouden dat dit alles nog lang zal gaan duren.

Mijn gevoel zegt me, dat er iets niet klopt. Als de maatregelen werkelijk bedoeld zijn ter bescherming van onze gezondheid - waar ook de psychische en geestelijke gezondheid toe behoort -, hoe kan het dan zijn dat er niet naar *al* deze kanten van de zaak wordt gekeken? Waarom wordt er zo éézijdig slechts naar één aspect gekeken? Waarom konden we niet alleen de kwetsbare mensen beschermen, zodat de rest van het leven door kon gaan? En als het alleen om de capaciteit van de ziekenhuizen gaat, hoe kan het dan zijn dat er bijv. in Nederland twee ziekenhuizen uit de grond gestampt zijn, die niet eens gebruikt zijn?

Graag vertel ik je hoe het mij persoonlijk verging, toen dit alles begon. Om vandaaruit een aantal gezichtspunten met je te delen.

Een vergelijking

Vanaf het begin dat corona in de nieuwsberichten verscheen, was ik niet bang voor het virus zelf. Ik geloof erin, dat ziek zijn op je pad komt, als dat nodig is, omdat je daaraan iets kunt doormaken. En ik geloof erin, dat ook het sterfmoment zo is, dat dat een betekenis heeft. Sterven hoort bij het leven. Waarom steeds al die getallen over hoeveel mensen er per dag sterven? Ook voor de crisis stierven er elke dag mensen, en ook voor de crisis zijn er altijd akelige ziektes geweest. Ja, dat is erg, maar is het nu opeens écht zoveel erger?

Voor mij lag en ligt de 'schrik' van de coronacrisis op een ander gebied. Gealarmeerd was ik door het volgende:

Ik had vlak voordat de coronacrisis Nederland bereikte het boek gelezen: *'Mijn naam is Selma'*. De schrijfster van dit boek, de Joods-Nederlandse Selma van de Perre, heeft de 2^e wereldoorlog overleefd en vertelt in dit boek over haar ervaringen. Zij beschrijft hoe aan het begin van de oorlog er steeds nieuwe geboden kwamen, waar de Joden zich aan moesten houden: eerst mochten ze niet meer naar openbare muziek- en theatervoorstellingen, toen niet meer reizen in het openbaar vervoer, toen moesten ze een Jodenster dragen. Uiteindelijk restte hen niets anders dan onder te duiken, want anders werden zij afgevoerd. Wat er zich werkelijk afspeelde in de concentratiekampen, kwam pas lange tijd na afloop van de oorlog echt aan het licht.

Selma van der Perre beschrijft heel helder, hoe iedereen, zowel de Joden als de Nederlanders, steeds meer gingen wennen aan deze nieuwe geboden, juist omdat het stap voor stap ging. Als je je er niet aan hield, werd je gestraft. Dus ook angst en zelfbehoud speelde mee. De handhavers van deze geboden en straffen handelden eveneens uit angst en zelfbehoud.

In mijn beleven is ditzelfde gebeurd in de afgelopen paar maanden: stap voor stap zijn we gaan wennen aan nieuwe regels en geboden. Er wordt door onze premier, maar ook door regeringsleiders in tal van andere landen, gesproken over 'het nieuwe normaal'. Er wordt ons daarmee opgelegd dat we dit alles dus 'normaal' moeten gaan vinden. We moeten er maar aan wennen, nog maanden, misschien wel jaren lang... Er wordt ons opgelegd dat we afstand moeten houden van onze medemensen, elkaar geen hand mogen geven, aan *'social distancing'* moeten doen. Terwijl nog steeds niet echt bewezen is dat dát nu besmettingen voorkomt; de medische visies buitelen over elkaar heen.

Mij bekwam het gevoel: dit keer zijn wij met z'n allen, wat de Joden waren in de oorlog. En die Jodenster: dat is straks het teken dat je bij je moet dragen als je niet gevaccineerd bent. Of dat is het brandmerk, dat je krijgt, als je het niet eens bent met het beleid. Ook nu zijn er handhavers en tal van werknemers, die de opdracht om de social distancing te bewaken, zo goed mogelijk moeten uitvoeren, want doen ze het niet, dan dreigt een berisping of ontslag. Dus ook nu doen mensen mee hieraan, uit angst en zelfbehoud.

Ook nu zijn er kampen buiten ons zicht om: de vluchtelingenkampen. Er zijn geen transporten naartoe, want ze waren er al, maar nu kunnen de mensen er niet meer vandaan komen. Sinds de crisis lijken deze kampen opeens nog verder weg en 'aan zichzelf overgelaten' dan daarvoor al het geval was. Weten wij wat daar gebeurt? In één klap lijkt het vluchtelingenprobleem uit ons bewustzijn te zijn weggeslagen. Er zijn zeker partijen die dat prettig vinden, om deze ongemakkelijke waarheid niet onder ogen te hoeven zien...

Er zijn artsen die handelingen moeten uitvoeren, waar ze niet achter staan, maar wat ze volgens het protocol toch zo moeten doen. Niet de individuele kennis van de arts is leidend, en niet het individuele beeld dat de patiënt laat zien, maar de door de WHO en het RIVM bepaalde protocollen. Ook dat gebeurde in de 2^e wereldoorlog, dat artsen dingen moesten doen, die tegen hun eigen geweten ingingen.

Het wereldwijde beleid rond corona wordt centraal aangestuurd door de WHO en binnen landen worden álle sectoren nu aangestuurd door de nationale en regionale overheden met hun gezondheidsraden. En ook binnen organisaties worden medewerkers nu - sterker dan normaliter - aangestuurd van boven af. Waar is de ruimte om zelf na te denken, om zelf oplossingen te zoeken, om zelf verantwoordelijkheid te mogen nemen? Hoe kan het, dat één aspect leidend wordt in álle beleidslijnen op álle gebieden van de samenleving?

Voor veel mensen zal deze vergelijking van de Coronacrisis met de 2e wereldoorlog die ik nu maak, misschien ongepast lijken. Toch vind ik het van belang dit te noemen. Omdat ik denk dat het ernst is. Het is alleen de vraag: wie is nu de vijand die ons aanvalt?

Dit jaar vieren we 75 bevrijding. We hebben ons 75 jaar lang afgevraagd, hoe het mogelijk is, dat gewone mensen in staat waren tot zulk groot kwaad. Door deze coronacrisis ben ik gaan begrijpen hoe dat kan. Ik zie dat zo: Door onzekerheid en het zaaien van verwarring over wat nu waar is, worden mensen in onwetendheid gehouden. Door angst houdt iedereen elkaar in de tang. De angst is bewust gecreëerd via propaganda, door het herhalen van steeds dezelfde (eenzijdige) boodschap. Daarachter schuilt de macht, die gebruik maakt van de bang geworden mensenmassa. Door de angst worden mensen enerzijds makkelijk manipuleerbaar en anderzijds krijgen ze de neiging om zelf macht te gaan uitoefenen – want de onzekerheid of ondergeschiktheid is moeilijk te verdragen.

Het tegenovergestelde van angst is moed. Het tegenovergestelde van onwetendheid is waarheidsvinding.

Iedereen die nu in deze crisis staat, neemt een standpunt in, een houding. Weten we waaraan we meewerken? Volgen we orders op, of denken we zelf na? Nemen we verantwoordelijkheid of verschuilen we ons? Durven we de waarheid te zoeken? Zodat we achteraf niet kunnen zeggen *'wir haben es nicht gewusst'*...

Op het scherpst van de snede

Mijn gevoel zegt me, dat we met z'n allen, als mensheid, 'op het scherpst van de snede staan'. Het komt er op aan wat we denken, wat we zeggen en wat we doen!

Ik ben ernstig, maar ik heb ook hoop. Hoop op het goede in de mens en de mensheid. Hoop op dat we geleerd hebben van het verleden. Hoop op de toekomst. Zowel mijn hoop als ook mijn ernst put ik uit nog een andere bron. En dat is de bron van de antroposofie.

De tijd waarin wij nu leven wordt in de antroposofie de *bewustzijnszielen-tijd* genoemd: de tijd waarin ieder mens zich bewust wordt van zijn of haar eigen 'ik' en leert om verantwoordelijkheid voor het eigen leven te nemen en vanuit menselijkheid zorg te dragen voor zijn medemens en voor het leven op aarde. Het is de tijd waarin mensen weer open gaan staan voor de spirituele kant van het bestaan en gaan inzien dat wetenschap en spiritualiteit elkaar niet tegenspreken, maar elkaar aanvullen en ondersteunen. Die spiritualiteit is dan niet opgelegd door een instituut of een leider (pastoor, dominee, priester, imam) van buiten af, maar ontstaat van binnen uit, als innerlijke behoefte. Uiteindelijk zullen steeds meer mensen voelen dat hun wezenskern geestelijk – en niet materieel – van aard is. Het '*mens ken uzelf*' wil dan eigenlijk zeggen: '*mens erken u zelf in uw ware wezen*'.

De antroposofie beschrijft niet alleen de mens, maar ook de natuurrijken en de aarde als zijnde geestelijk van oorsprong. Het fysiek zichtbare kan gezien worden als de materiële uitdrukking van het wezenlijke, het levend-geestelijke, dat zich daarachter verbergt.

Dat is helemaal niet zo moeilijk om te begrijpen. Want iedereen kent gedachten, gevoelens en wilsimpulsen. Die kun je niet zien, want ze zijn niet fysiek, materieel zichtbaar. Maar ze zijn er wel! En ze hebben ook werkingskracht. Gedachten, gevoelens en wilsimpulsen zijn realiteiten. Zij zijn geestelijk, zielsmatig van aard.

Een kleine oefening om dit te verduidelijken: Als je je een mens voorstelt die je goed kent, en je denkt zijn uiterlijk weg, en je stelt je alleen zijn karakter, zijn gedachten, zijn gevoelens en zijn wensen en wilsintenties voor, dán zie je de *geestelijke mens* voor je, oftewel zijn '*wezen*'! Je ziet hem, met jÓuw geestelijk voorstellingsvermogen – niet met je fysieke ogen. (Waar ik zijn of hem zeg, kan natuurlijk ook *haar* staan).

Wanneer je beseft dat de mens een stoffelijk deel heeft (zijn lichaam) en een onstoffelijk deel (zijn ziel met zijn gevoelens, gedachten en wilsintenties en zijn geest met geestelijke vermogens en een wezenskern), dan wordt begrijpelijk dat de geestelijke wereld een wereld kan zijn, die vÓl is van geestelijke wezens. Dit zijn niet alleen de wezens van de ongeboren en gestorven mensenzielen, maar ook wezens die hebben meegewerkt aan de schepping van de wereld en aan de voortgang daarvan en die meewerken aan het eigenlijke doel van de mensheidsontwikkeling en de aarde-evolutie. Dit zijn 'hogere wezens'; ze dragen een grote wijsheid en liefde in zich. Dat moet wel, want hoe kunnen ze anders tot de schepping van onze ongelooflijk bijzondere en ingenieuze wereld komen, met haar natuurrijken, stenen, planten, dieren en mensen, weersverschijnselen, hemellichamen en noem maar op? Je zou kunnen zeggen: deze wezens beschikken over hogere gedachten-, gevoels- en wilskrachten dan wij mensen. Wat wij hier op aarde benoemen als waarden en deugden (bijvoorbeeld liefde, harmonie, waarachtigheid, moed, compassie) dat zou je kunnen zien als wat deze wezens '*in wezen zijn*'. En het doel van de mens zou kunnen zijn, om zich te ontwikkelen en zich deze deugden en waarden eigen te maken. Daarmee wordt dan de hele mensheids- en aarde-evolutie verder gebracht. Dat is een lange weg, die uiteraard met vallen en opstaan gepaard

gaat. Het karakteristieke van deze mensen-weg is de vrijheid. Fouten maken mag! Want juist daar leer je van.

Zo is het ook voor te stellen dat deze hogere wezens zich zelf ook steeds verder ontwikkeld hebben. En dan is het eveneens voor te stellen dat er wezens zijn, bij wie dat niet goed gelukt is, die als het ware zijn achter gebleven in hun ontwikkeling. En wellicht uit wrok en nijd, uit ijdelheid of machtswellust, de ontwikkeling van anderen daarom willen tegenwerken.

In religieuze en mythologische bronnen worden deze wezens beschreven als goden en demonen, of als engelen en duivels. Waar het in de antroposofie om gaat, is om het bestaan hiervan niet zomaar aan te nemen, maar je geestelijke vermogens zó te ontwikkelen, dat je het bestaan van deze geestelijke wereld zelf kunt gaan ervaren en uiteindelijk zelf kunt waarnemen. Dat is een lange weg, die de scholingsweg genoemd wordt. Op elke stap voorwaarts daarvan, zijn er steeds twee stappen te nemen in morele ontwikkeling. Deze scholing bestaat er onder andere uit, om juist de fysiek-materiële wereld heel goed waar te nemen. En ook je eigen kenvermogen waar te nemen. Daardoor ontstaat een uitwisseling tussen waarnemen en denken, waarbij ook het aanvoelen een belangrijke rol speelt, en het 'ervaringsleren'. Een exacte, wetenschappelijke houding is daarbij van groot belang, zodat je niet in fantasieën en illusies terecht komt. Uiteindelijk kun je dan deze fysiek-materiële wereld gaan ervaren als de uitdrukking van geestelijke realiteiten.

(Rudolf Steiner acht de weg naar inzicht in spirituele werelden middels psychedelische drugs of middels mediums niet veilig en niet betrouwbaar, omdat dan de morele scholing en het oordeelsvermogen ontbreekt, om te kunnen herkennen waarmee je te maken hebt; in de geestelijke wereld kan ook sprake zijn van illusies en misleiding).

Krachtenwerkingen

Je zou kunnen zeggen: er zijn grote krachtenwerkingen gaande. Krachten die de wereld verder willen brengen. Dat zijn vrijlatende krachten. De mens kan deze krachten zelf zoeken, hun waarden en deugden in zich zelf aanspreken en ontwikkelen. Vroeger werd de mens nog 'door godenhanden geleid', maar het is nu de tijd dat hij zijn eigen ontwikkeling ter hand moet nemen.

Deze hogere, naar harmonie strevende en vrijlatende krachten van de engel-hiërarchieën zijn de krachten die kwetsbaar lijken, maar die juist eeuwig zijn en 'onoverwinnelijk': *liefdekrachten, vrijheidskrachten, waarheids-vindings-krachten*. De Christuskracht als universele kracht, als *de kracht van de zon die voor iedereen schijnt*, is de kracht die ons voorgaat op deze weg naar vrijheid, liefde en waarheid. In de antroposofie wordt de aarstengel Michael als de Tijdsgeest gezien, als een bode van deze Zonne-Christuskracht. Deze Zonnekracht komt in tal van religies en mythologieën onder andere namen terug; hier wordt niet het christendom bedoeld, zoals dat gebonden is aan kerkelijke instituten, maar het christelijke als liefde-bron en als *opstandingskracht* voor ieder mens.

Daarnaast zijn er krachten - je kunt ze de gevallen engelen noemen of demonen - die de mens af willen houden van zijn ontwikkeling naar het hogere toe. De antroposofie onderscheidt verschillende 'soorten' van deze demonische machten.

Er zijn machten, die de mens willen doen voorkomen dat alleen het materiële bestaat en waarheid bevat. Deze wezens willen de mens doen geloven dat hij een dier of een machine is en dus geen vrije wil heeft; ze willen de mens ook tot machine maken. Deze krachten worden in de antroposofie *Ahrimanische* krachten genoemd. Ze zijn enorm intelligent en hebben een sterke wil. Alleen het gevoel, het medeleven ontbreekt. Ze zijn werkzaam als inspiratoren in alles wat samen hangt met de materialistische wetenschap en de techniek. Overal waar het menselijke naar de achtergrond verdwijnt om plaats te maken voor uniformiteit, protocollen en technocratie, bijvoorbeeld in onderwijsinstituten, in de gezondheidszorg, in de landbouw, daar werken deze krachten. Ook werken ze in de grote multinationale bedrijven, voor zover deze louter uit zijn op winst en het welzijn van hun werknemers ondergeschikt maken daaraan. Geld wordt dan het drijvende doel, in plaats van menselijke waardigheid. Het transhumanisme, de techniek om het leven van de mens technisch en genetisch te verbeteren en te verlengen, is de ultieme uiting van dit gedachtengoed: niet de individuele, geestelijke en morele rijping wordt gezien als doel, maar de materiële perfectie.

Er zijn ook krachten die de mens te snel naar het geestelijke willen toe lokken, nog voordat hij daar rijp voor is. Dit worden Luciferische krachten genoemd. Zij proberen de mens te verleiden en hem zijn verantwoordelijkheid te laten ontlopen. Lucifer en de zijnen tonen zich bijvoorbeeld in verslavingen, in games, in persoonlijke genietingen, in de schone schijn van een prachtig imago, dat niet berust op innerlijk verworven deugden, maar slechts op uiterlijk of op ijdele fantasie. Lucifer houdt ons voor dat het allemaal wel meevalt met de problemen in de wereld, dat we ons vooral met ons zelf moeten bezig houden en dat we gerust onze ogen kunnen sluiten voor de sores van anderen.

Deze twee, Lucifer en Ahriman, zijn elkaars tegenpolen, maar kunnen elkaar ook de hand reiken. In de computerwereld bijvoorbeeld werken verleiding en verslaving samen met de binding aan de materiële, technische wereld. Maar Ahriman en Lucifer zijn ook de leermeesters van mens. Het gaat er niet om hen uit te bannen, maar ze op hun plaats te houden en zelf als mens steeds het midden te houden en aan het roer te blijven staan. Dat vraagt een voortdurende wakkerheid.

Daarnaast zijn er 'beestachtige' krachten, die eigenlijk nog verder van de mens staan, maar die des te sterker een destructieve werking kunnen hebben. Zij werken in de volledige ontkenning van het bestaan, in het nihilisme. Zij tonen zich in zinloos geweld, in buitensporig en onnavolgbaar machtsvertoon, in seksuele uitpattingen en genocide.

De strijd hier op aarde is te zien als een weerspiegeling van de strijd die óók gevoerd wordt tussen deze geestelijke wezens. Ze werken in de mens in zijn gedachten, gevoelens en wilsintenties – want dát is waar ze kúnnen werken. Omdat ze zelf niet fysiek-materieel van aard zijn, kunnen ze niet rechtstreeks op de materie inwerken. Ze proberen dat dus via de mens. Ze proberen zijn *ziel* voor zich te winnen. Want de ziel is de drager van de gedachten, gevoelens en de wil. Het *geestelijke* in de mens is het hogere, het eeuwige. Daar kunnen ze niet bij. Maar ze proberen dat te verduisteren, met het *menszijn* als de inzet van de strijd. Ieder mens is tevens zelf de *actor* in deze strijd. Het is aan de mens, wat hij kiest. Kan en wil de mens zich ontwikkelen, vanuit zijn individualiteit, vanuit vrijheid, naar het geestelijke toe? Of niet?

Dit geestelijke is zijn oorsprong, maar door de 'gang naar de aarde' werd ontwikkeling mogelijk. Als de mens aan de hand van de goden was blijven lopen, dan had hij zich niet op eigen kracht kunnen ontplooiën. Die 'verduistering' heeft dus ook zin. Want het maakt, dat de mens op eigen benen is gaan staan, eigen inzichten en een eigen wil is gaan ontwikkelen. Daardoor is de mens individu geworden, een 'ik'. Een 'ik' dat uit vrijheid kan denken, voelen en handelen.

De ondermijnende krachten werken in ieder mens. Ze hebben de functie dat ze het bewustzijn wekken. Doordat de mens kan kiezen tussen goed en kwaad, is er vrijheid. Pas uit vrijheid kan échte liefde ontstaan. Zoals Rutger Bregman laat zien in zijn boek: '*De meeste mensen deugen*' zoeken de meeste mensen dit goede. Misschien lukt het niet altijd, maar het streven is er wel. Echter: macht corrumpeert. Als mensen teveel geld en teveel macht hebben, dan krijgt, zou je kunnen zeggen, de 'duvel hen te pakken'.

In de geschiedenis is te zien, dat er steeds werkingen van deze ondermijnende, mensonterende krachten zijn geweest. Ze zijn bijvoorbeeld te zien in oorlogen en overal waar sprake is van onderdrukking van mensen, zoals in de slavenhandel, in de apartheid, in de concentratiekampen. Of in het klein, in huiselijk geweld, in discriminerende opmerkingen, overal waar je als mens de ander geen recht doet. Gelukkig is ook te zien, dat er elke keer mensen hiertegen gestreden hebben. Moedige mensen waren dat, die in durfden te gaan tegen wat 'normaal' was geworden. De slavenhandel is afgeschaft, de apartheid is afgeschaft, de wereldoorlogen zijn voorbij. Dat zijn overwinningen van het goede in de mens. Voor de kwade machten zijn dat verliezen. Zij zullen op nieuwe kansen loeren.

Het gaat er niet om, de wereld te verdelen en goede en slechte mensen. Integendeel. Het gaat er om te herkennen, dat deze krachten in *ieder* mens werkzaam zijn - ook in mij en jou dus - en dat je je daar bewust van wordt en werkt aan het omvormen en verlossen daarvan. De antroposofie beschrijft dat er nu een tijd is, dat enerzijds de lichtkracht, de Christuskracht, heel groot is en in de mens wil wonen en ontwaken. Maar dat juist daarom op dit moment de tegenmachten, en met name de Ahrimanische machten, zich des te sterker doen gelden, om te voorkomen dat de mens wakker wordt voor die lichtkant. De nóg sterkere, beestachtige vernietigingskrachten, roepen zij te hulp.

Niet alleen in de antroposofie, maar ook in andere spirituele bronnen wordt beschreven dat de tijd waarin we nu leven een tijd is waar het om spant. De Openbaring van Johannes in het Nieuwe Testament is daar een heel sterk voorbeeld van. Daarin worden grote beelden geschetst, waarvan sommige lijken te duiden op de crisis waarin we momenteel leven. Deze bronnen laten naast het duistere ook de lichte kant zien, de uiteindelijke 'opstanding' die de mens kán doormaken – als hij van goede wil is.

Het is misschien wel dóór deze zienswijze, dat door mensen die vertrouwd zijn met de antroposofie, de *soorten kwaad* eerder worden herkend, omdat deze in de antroposofie een naam hebben en beschreven worden in hoe ze werkzaam zijn. Maar ook de 'hogere krachten' hebben een naam en zijn te herkennen. Als je er moeite mee hebt om te geloven in goden, engelen en demonen, dan kun je ook alleen kijken naar welke *intenties*, welke *denkbeelden* en *tendensen* er werkzaam zijn: zijn ze dwingend of vrijlatend, gericht op beheersing of op ontwikkeling, op welzijn of op macht?

Het is niet zozeer het goede dat tegenóver het kwade staat: het goede is steeds het *midden*, het evenwicht. De menselijke ontwikkelingsweg is als 'koordansen'. Het is aan de mens om evenwicht te houden tussen de verstarrende Ahrimanische krachten en de verleidende Luciferische krachten. Hij moet deze krachten a.h.w. op zijn plaats houden en zelf de sturende factor blijven. Elke religie wijst op deze 'gulden middenweg'. Wanneer er disbalans ontstaat, wanneer dingen uit verhouding raken, disproportioneel worden, dan schiet er iets door. Iets wat een kwaliteit was, wordt dan een valkuil, raakt gevangen en werkt remmend, de vrijheid ondermijnend. Maar uiteindelijk wil ook dat kwade bevrijd worden; het lijdt ook aan zichzelf...

Bronnen naast het mainstreamnieuws

De afgelopen maanden heb ik behalve artikelen en boeken over deze meer spirituele kant, ook veel kritische bronnen bekeken en gelezen, die naast het mainstreamnieuws verschijnen. Een bronnenlijst hiervan is als bijlage toegevoegd. Ik zeg niet dat al deze bronnen mijn mening vertegenwoordigen. Maar wel dat ze me alert hebben gemaakt. Uit deze bronnen komt het beeld naar voren, dat er inderdaad sterke tendensen zijn die je zou kunnen zien als uitingen van de hierboven beschreven 'ondermijnende krachten'.

De meeste bronnen zijn afkomstig van wetenschappers, artsen, juristen en van veelal integere mensen, die (net als ik) het gevoel hebben dat er iets niet klopt in wat er gaande is. En daarom zijn ze op onderzoek gegaan. Maar er zijn ook bronnen bij zoals de websites van organisaties als het World Economic Forum of de Rockefellerfoundation.

Ik heb ervoor gekozen om niet met noten te werken, dus niet bij elke uitspraak die ik hier doe te verwijzen naar een bepaalde bron. Wat ik hier zeg, is hoe ikzelf de informatie uit deze bronnen verwerkt heb en als totaalbeeld in mijn denken en voelen heb opgenomen. Het staat een ieder vrij, de bronnen ook te lezen en te bekijken en er zijn of haar eigen beeld mee op te bouwen.

Uit deze bronnen komt naar voren dat:

- er steeds meer wetenschappers, juristen, artsen, ondernemers en bezorgde burgers zich uiten over de onredelijkheid en disproportionaliteit van de lockdown en de social-distance-maatregelen
- het kunst, culturele activiteiten, creativiteit, levensbeschouwelijke vieringen en sociale ontmoeting erg moeilijk gemaakt wordt om er te mogen zijn
- het maar de vraag is of de maatregelen zoals mondkapjes en 1,5 m afstand echt werken
- er nog veel onzekerheid is over de betrouwbaarheid van allerhande tests die er zijn
- medicijnen die blijken te werken, worden verboden, met de boodschap dat alleen een vaccin straks uitkomst moet bieden
- juist angst, eenzaamheid en stress factoren zijn die het immuunsysteem aantasten en eerder zorgen voor ziekte, terwijl gezond-levende en dappere mensen niet gauw ziek worden, ook niet van corona
- er veel kritische berichten worden gecensureerd; zij verdwijnen van kanalen als youtube, facebook en google
- er met cijfers gepropagandeerd wordt om de uitbraak van het virus erger te laten lijken, om de maatregelen te kunnen verlengen
- (zoals eerder genoemd): in gebieden met de grootste uitbraken van corona er sprake was van in werking gestelde 5Gnetwerken en/of van al sterk verontreinigde lucht, het zij door verkeerssmog, hetzij door de bio-industrie; het verband is waarschijnlijk dat zowel sterke elektromagnetische straling, als vuile lucht het immuunsysteem en/of de ademhalingswegen verzwakken, waardoor een virus eerder kan toeslaan
- telecombedrijven en officiële instanties en overheden (en zelfs de Nederlandse voorzieningenrechter) beweren dat 5G niet schadelijk is voor de gezondheid, terwijl de overheid en de telecombedrijven zelf met elkaar de normen daarvoor hebben opgesteld en zich baseren op hun eigen onderzoeken; onafhankelijke onderzoeken worden genegeerd; in de lockdownperiode zijn er op veel plekken 5Gzendmasten geïnstalleerd

- tijdens een bijeenkomst in oktober 2019 en eerdere bijeenkomsten van het World Economic Forum al uitgebreid gesproken is wat te doen bij de uitbraak van een pandemie
- organisaties als het World Economic Forum, de Bill en Melinda Gatesfoundation en de Rockefeller- foundation strategische plannen en scenario's voor de wereld hebben klaarliggen; er wordt gesproken over 'The Great Reset'.
- het probleem van de plannen van dit soort organisaties is, dat ze niet tot stand zijn gekomen door democratische processen vanuit de samenleving zelf, maar in handen zijn van de zeer rijken, die door hun kapitaal grote macht hebben en zich van alles kunnen permitteren; filantropie is een dubieuze manier van 'weldoen', want het geld dat nu wordt aangewend voor zogenaamd goede doelen, is eerst aan de samenleving onttrokken omwille van zelfverrijking - hoe waarachtig en altruïstisch zijn dan deze 'goede' doelen?
- politiek leiders uit vele landen maar al te gemakkelijk aan de leiband lopen van deze machtige 'rijken der aarde'
- en last but not least: er komen steeds meer getuigenverklaringen aan het licht van afschuwelijke praktijken van ritueel, seksueel misbruik en marteling van kinderen binnen verborgen netwerken; onder de daders bevinden zich publieke figuren, o.a. uit de politiek en de elite.

Is er een samenhang tussen dit alles? Is er meer aan de hand, dan de uitbraak en de bestrijding van een virus alleen? Mensen die dat zeggen, wordt al snel verweten dat ze geloven in complottheorieën. Daar wil ik over zeggen: Het framen van mensen die verder zoeken en dieper graven, als zijnde complotdenkers of het framen van berichten als zijnde nepnieuws, maakt dat het moeilijk is om het openbare debat hierover vrij te kunnen voeren. De censuur maakt dat dit soort berichten in een schimmige hoek terecht komen, in plaats van dat ze in de openbaarheid op hun waarheidsgehalte onderzocht kunnen worden.

Wat ook gebeurt, is dat meningen verhard en mensen tegen over elkaar komen te staan. Er is zoveel onzekerheid, dat mensen houvast zoeken. Het verdwijnen van 'de grond onder je voeten' is ook beangstigend. Het is moeilijk te geloven en te verdragen dat het nieuws waar je altijd op vertrouwd hebt, of de politieke partij waar je altijd op gestemd hebt, misschien wel niet meer te vertrouwen zijn. Dan is het veiliger diegene te beschuldigen van complottheorieën, die zulke 'onzin' naar buiten brengt. Waarmee ik niet wil zeggen dat je dan maar alles moet geloven wat er geroepen en gepost wordt. Zorgvuldigheid is juist nu de grootste opgave. Zelf heb ik ook gemerkt, dat ik vanuit mijn verontwaardiging soms te snel was met het delen van een bericht. Bij nader inzien bleek het dan toch niet te kloppen. Daarom is het goed dat we elkaar daarop wijzen en feedback geven. Maar het is mijns inziens belangrijk dat we dat met respect blijven doen voor de ander, in het vertrouwen dat we met elkaar bezig zijn om tot waarheidsvinding te komen.

Van waar ik nu sta, voel ik de urgentie om te delen welk scenario er op doemt als ik deze zaken doordenk. Ik zeg niet dat dat scenario (geheel) werkelijkheid is of zal worden. Maar ik denk dat het belangrijk is om de tendensen die nu al zichtbaar worden, te begrijpen in hun strekking. Zodat we ons de vraag kunnen stellen: Is dat wat we willen? Of niet?

Welk scenario doemt op?

Het scenario wat opdoemt lijkt te zijn, dat zich een nieuwe samenleving aftekent, die sterk technocratisch en hiërarchisch aangestuurd wordt middels apps, chips, drones, gezichtsherkenning, digitale gezondheidspaspoorten en grote databases, allen met behulp van 5G (en later 6G en 7G) netwerken. Deze netwerken worden aangestuurd door duizenden satellieten die het wereldruim doorkruisen. Er is in geen land op democratische wijze gekozen voor dit hele satellietennetwerk, terwijl dit een ongekend grote ruimtevervuiling en een ongekend sterk elektromagnetisch netwerk rondom onze aarde veroorzaakt, waarvan de gevolgen nog niet kunnen worden overzien.

Het lijkt erop, dat leidende figuren in het bedrijfsleven en in de politiek nauw samenwerken en naar een manier zoeken om plannen voor zo'n soort wereldorde te implementeren. Niet als een complot, maar omdat deze partijen - vanuit hún optiek - denken dat dat beter is voor de wereld. In deze plannen wordt bijvoorbeeld ook de aanpak van het klimaatprobleem meegenomen en tal van andere mondiale problemen; ook de omvang van de wereldbevolking is een issue. Kenmerkend bij de aangedragen aanpak is de technocratische insteek, die voortkomt uit een puur materialistisch en kapitalistisch denken.

De pandemie lijkt aangegrepen, om deze vergaande technologisering van de samenleving door te kunnen voeren op wereldwijde schaal. Of is de pandemie daartoe geënceneerd?

Dit is een bedreigende gedachte, waar veel mensen weerstand tegen zullen voelen. Als gedachte-oefening wil ik hem toch uitwerken. Stel dat het zo is... dan komt het natuurlijk erg goed uit dat mensen aan huis gekluisterd zijn, zodat ze niet kunnen demonstreren en geen samenkomsten kunnen hebben. En voor zover er inmiddels wel weer demonstraties zijn toegestaan, worden hierover nauwelijks betrouwbare meldingen gedaan in het mainstreamnieuws en het politieoptreden is soms buiten proportie. Veel mensen weten dus niet eens dat er in veel landen demonstraties zijn. Of de demonstranten worden afgeschilderd als een stel gekkies uit de rechts- of links extreme of alternatieve hoek.

Bange en bezorgde mensen zijn eerder geneigd zich aan allerlei regels te houden. Democratische processen zijn bemoeilijkt door de crisis, dus zaken kunnen veel makkelijker, letterlijk 'achter de schermen' doorgevoerd worden. Mensenrechten zijn reeds getreden en grondwetten worden mogelijk vanwege de 'noodsituatie' aangepast. De economie van de kleinere bedrijven wordt lamgelegd. Miljoenen ondernemers zijn afhankelijk geworden van geldleningen van de grote banken en/of de overheden. In tijden van werkloosheid kunnen werkgevers de lonen laag houden en dreigen werknemers eerder onmondig te worden, want voor hen vele anderen.

In het basis-, middelbaar en hoger onderwijs is er de afgelopen tijd alleen digitaal les gegeven. Zelf heb ik ervaren dat voor pure kennisoverdracht dat nog wel (voor even) te doen is, maar pedagogie, de sociale interactie, zien hoe het met de ander gaat, een diepgaand gesprek, groepsvorming, van elkaar leren: dat alles valt weg als je via een scherm moet communiceren. Jongeren en studenten is een platform ontnomen om te komen tot een open debat over wat er eigenlijk aan de hand is. Veel ontmoetings- en ontdekkingsmogelijkheden zijn weg gevallen, terwijl het juist daarom gaat in die leeftijdsfase. Kunst en cultuur – bij uitstek de vrijplaatsen waar mensen zich kunnen uiten en waar zij vrij kunnen creëren – zijn op 'stilstand' gezet.

Het is vanuit de nieuwskanalen al meerdere malen gesuggereerd, dat de anderhalve meter-samenleving in stand wordt gehouden, totdat er een vaccin is. Dat vaccin wordt gepresenteerd

als dé oplossing voor de coronacrisis. Maar er komt steeds meer informatie beschikbaar, waaruit blijkt dat reeds bestaande vaccins veel schade kunnen toebrengen en juist andere ziektes kunnen veroorzaken. Over het nieuwe vaccin dat door Bill Gates wordt gefinancierd, bestaan sterke aanwijzingen dat het zal inwerken op het RNA en DNA en micro-metalen en een nano-chip zal bevatten, waardoor mensen wellicht van buiten af gecontroleerd en beïnvloed kunnen worden en/of blijvend neurologische veranderingen ondergaan.

Het lijkt erop dat zowel de virusuitbraak, als de propaganda en het angst zaaien tot en met het opdringen van het vaccin, alle onderdeel zijn van een vooropgezet plan. Wanneer dit waar is en de crisis bewust zou zijn geënceneerd, wat zouden dan de achterliggende doelen daarvan kunnen zijn?

Eén doel lijkt te zijn om te komen tot een volledig technocratische samenleving, die de mens 'behoedt' voor imperfectie, voor ziekte en lichamelijke dood - die mens en natuur 'verbetert' door middel van technische en genetische manipulatie. En daarmee ook: die de mens doet geloven dat het alleen om deze technische, materiële en lichamelijke zaken gaat. Het bestendigen en verhogen van de materiële welvaart hoort daarbij en benadrukt dat dát zou zijn, waar alles om draait. Dat men armoede daarbij wil uitbannen, lijkt een nobel streven, maar geeft vanuit deze optiek gezien een wrange bijmaak.

Een ander doel lijkt te zijn het controle kunnen houden over mensen. Met de anderhalve meter- samenleving zijn technieken als gezichtsherkenning en traceer-apps goed in te zetten. Er ontstaat dan een vorm van 'ontmenselijking'. Het gaat niet meer om de mens, maar om data. Mensen kunnen in de gaten worden gehouden en sterk worden belemmerd in hun (bewegings-)vrijheid. Het betekent ook een grove schending van het recht op privacy.

Ook de inkrimping van de wereldbevolking lijkt een belangrijk doel te zijn. Het lijkt erop dat dit doel zal worden behaald, door nu zo weinig bescherming te bieden aan de ouderen, de allerarmsten en de vluchtelingen... oftewel door het laten verkommeren van de zwakkeren en van hen voor wie de materiële welvaart onbereikbaar blijft. Want de wereldwijde lockdowns beschermen vooral de welvarende westerse landen die 'tegen een stootje kunnen'; voor de arme landen zijn de lockdowns desastreus - met uitzondering dan voor de elite binnen die landen. Ook zijn er voorbeelden bekend van vaccinatieprogramma's in India en Afrika tegen polio, die als 'bijwerking' ernstige ziektes, dood of onvruchtbaarheid bleken te bewerkstelligen. Welke bijwerkingen hebben straks de nieuwe coronavaccins? (Over dit vraagstuk van de omvang van de wereldbevolking nog het volgende: de wijd verbreide gedachte dat er sprake zou zijn van 'overbevolking' is in feite een onmenselijke gedachte. Dat impliceert dat er mensen, die nu op aarde rondlopen, er niet zouden moeten zijn, of dat ouders niet zoveel kinderen zouden kunnen krijgen als ze zelf willen. Of, uitgaande van het antroposofisch mensbeeld: dat de kinderen die geboren *willen* worden - omdat dat hun karma is - niet allemaal zouden mogen komen).

Deze doelen - een technologisch aangestuurde maatschappij, materiële perfectie en materiële welvaart, controle over mensen en inkrimping van de wereldbevolking - zouden enkele van de belangrijke doelen kunnen zijn van hen die de crisis 'benutten'. Het zijn in ieder geval de doelen die je ziet staan op de websites van het World Economic Forum, de Rockefellerfoundation en de Bill en Melindagates foundation. Alleen dan in wat mooiere aantrekkelijke woorden verpakt. Hebben de actoren van deze organisaties daarmee de crisis doelbewust in werking gezet? In zoveel '*kwade wil*' willen we toch niet geloven?

Licht en duister achter de schermen

Iedereen weet dat er mensen zijn, die uit zijn op macht en heerschappij. Of dat ook zodanig is, dat deze mensen dit alles willens en wetens in deze volle omvang beogen, dat is moeilijk te achterhalen. Veel mensen die daarbij betrokken zijn, kennen misschien slechts een deelaspect van het geheel. En deze mensen geloven vanuit hún wereldbeeld waarschijnlijk dat ze iets goeds doen. We weten echter ook van de Tweede Wereldoorlog en andere grote misdaden tegen de mensheid, dat er mensen hebben bestaan, die volledig in de ban waren van het kwaad. En dat er een meute van 'middelmatigen' was, die klakkeloos hun orders opvolgde. Hoe kan het zover komen?

De wezens die ik 'ondermijnende krachten' heb genoemd, die willen dit alles wél in deze omvang. Zij werken tégen de mensheidsontwikkeling. Zij willen voorkomen dat de mens vanuit individuele vrijheid tot een hoger geestelijk bewustzijn komt, een bewustzijn dat doortrokken is van liefde en moraliteit. De Ahrimanische machten willen de mens aan de aarde kluisteren en weghouden van het geestelijke. De nóg kwadere machten, die in de Apocalypse als 'Beest' benoemd worden, zijn uit op de vernietiging van het menselijke 'ik'. Deze beestachtige macht die de mens wil *ont-ikken* wordt wel de Anti-Christ genoemd. Het is de tegenkracht van de Christus. Want het is Christus, die het 'ik' van de mens juist wil versterken en die is voorgegaan in de *geestelijke opstanding* van het 'ik'.

Volgens Rudolf Steiner is het mogelijk dat Ahrimanische en andere kwaadwillende wezens niet alleen proberen om invloed uit te oefenen op het denken, voelen en willen van de mens, maar zich zó vergaand nestelen in de mens, dat ze de plaats innemen van diens *ik*. Daarmee worden deze wezens de *sturende factor* in zo'n mens. Je kunt je voorstellen dat dit bij mensen als Hitler en de zijnen het geval is geweest. Dit is een heftige en schokkende gedachte. Het is ook een gedachte die verklaart, hoe je het niet te bevatten kwaad dat is geschied in de geschiedenis, kunt begrijpen. Wanneer je dit beseft, dan kom je tot de vraag: welke gedachten- en wilskrachten werken er door in de tendensen die zich tonen? Welke signatuur hebben die? Welk wezen met deze signatuur werkt hier als 'drijvende kracht'? Kun je en durf je dat te doorzien?

De meest schokkende voorbeelden van deze 'bezetenheid door het kwaad' zijn de verslagen over ritueel misbruik. Ik wil daar in dit essay niet verder op ingaan, omdat het te heftig is als je daar nog niet van weet; wie daar meer over wil weten, kan de bronnen daarover zelf bestuderen. Ik wil hier alleen noemen dat het om het meest duistere gaat wat je je kunt voorstellen. Uit de getuigenverslagen blijkt, dat er bekende personen bij betrokken zijn, die op cruciale posten werkzaam zijn in de samenleving. Dit is één van de redenen waarom de slachtoffers niet geloofd worden en waarom aangiftes niet doorgezet worden. Dit gebeurt wereldwijd, ook in Nederland. Natuurlijk is iedere dader erbij gebaat om dit volledig geheim te houden. Iedere schuldige in zo'n netwerk is chantabel en dus manipuleerbaar. Er lijkt sprake te zijn van een piramidaal machtssysteem, waarbij waarschijnlijk alleen de allerhoogste (verborgen) top dit alles willens en wetens aanstuurt; de lagen daaronder zijn vermoedelijk in meer of mindere mate zelf gevangen in dit web en zullen het uit angst en/of uit machtsdrang in stand willen houden. De beschikking over enorme hoeveelheden geld maakt het mogelijk om deze strikte geheimhouding te kunnen realiseren. Want alles is te financieren, ook misleidende berichten.

Zou het kunnen zijn, dat de in deze kringen verworven duistere inspiraties doorwerken in de plannen voor een dwingende, onmenselijke wereldorde, die van boven af door de elite wordt aangestuurd?

Als je hier induikt, moet je erg oppassen er zelf niet enorm door bevangen te raken of door angst te verkrampen. Ook kun je niet zomaar schuldigen aanwijzen. Dat vraagt uiterste zorgvuldigheid. Toch moet het mijns inziens aan het licht komen. Maar hoe kun je daarmee omgaan? Het weten hiervan en het uithouden van dit weten is eigenlijk ondragelijk. Ook dat is een reden waarom deze berichten vaak niet geloofd worden. Het vraagt veel innerlijke kracht en moed om daarmee te leven. En dan? Ik heb hierop zelf ook nog geen antwoorden. Het volgende werpt hier een licht op.

Rudolf Steiner heeft in meerdere van zijn werken genoemd dat het er in deze tijd om gaat, het mysterie van het kwaad én het mysterie van de Christus te doorgronden. Hij zegt dat het nu (sinds 1933) de tijd is dat *'de etherische Christus in de etherische wereld verschijnt'*, zoals Hij aan het begin van de jaartelling in de fysieke wereld is verschenen, als fysiek mens op aarde. Ook zegt hij, dat het van het grootste belang is voor de ontwikkeling van de mensheid, dat mensen dit gaan zien. En dat dáarom juist in deze tijd (ook vanaf 1933) de tegenmachten zich zo sterk doen gelden, om dit gebeuren voor de mens ongezien voorbij te laten gaan. Omdat zij deze ontwikkelingsstap van de mens willen voorkomen.

Hans Stolp heeft veel mensen gesproken die hem verteld hebben dat zij een Christuservaring beleefd hebben, toen zij in extreme nood verkeerden. Onafhankelijk van elkaar beschreven zij dat er op het ergste moment een stralend, lichtend wezen aan hen verscheen, dat één en al liefde was. Dat gaf een diepe troost. Hans Stolp heeft dit gepubliceerd in zijn boek *'Christuservaringen nu'*. Hij beschrijft daarin, dat het hier gaat om *'de verschijning van de etherische Christus'*, in de zin zoals daarover door Rudolf Steiner is gesproken.

Wat wordt hiermee bedoeld? De etherische wereld is de (onzichtbare) wereld van de levenskrachten, die aarde en natuur en ook de mens doortrekken. Deze levenskrachten zijn de lichtkrachten, waardoor de planten omhoog kunnen groeien, tegen de zwaartekracht in. Het zijn de scheppingskrachten en de regeneratiekrachten in ieder levend wezen. In ons denken zijn het de verbeeldingskrachten, waardoor we als mensen *'scheppende wezens'* kunnen zijn. Christus is werkzaam in deze etherkrachten-sfeer die om de aarde is en kan daar waargenomen worden.

Dit is inderdaad nog een niet te bevatten mysterie. Sergej Prokofieff heeft in zijn boek *'De verschijning van Christus in het etherische'* veel van wat Rudolf Steiner hierover gezegd heeft, samen gevat. Hij beschrijft hoe de mens door dit verschijnen van Christus in het etherische, weer kan gaan beleven dat hij een geestelijk wezen is en daardoor *'met het hart weet'* hoe hij zich geestelijk verder kan ontwikkelen. Het gaat hierbij zowel om de innerlijke ontwikkeling van ieder mens afzonderlijk, als ook om de ontwikkeling van de mensheid en de aarde als geheel, als voorbereiding op toekomstige fases.

Voorzichtig tastend naar hoe ik dit begrijp: Dit hoge geestelijke wezen, het *Wereld-Ik*, is rond het begin van de jaartelling (Steiner zegt: op het keerpunt der tijden) vanuit de geestelijke Zonnesfeer naar de aarde afgedaald en heeft het *'mensen-lot'* op zich genomen. Sindsdien is het nóg dieper met de aarde en de mensheid verbonden. Het was nodig dat de mens zich door de ontwikkeling van de bewustzijnsziel heeft losgemaakt van zijn verbinding met de geestelijke wereld, om daarmee zelfstandig te worden. Zo is de wetenschap ontstaan, die zich

richt op de uiterlijke, materiële wereld. Nú gaat het erom, vanuit die zelfstandigheid en mét de exactheid van het wetenschappelijke denken, weer de verbinding te vinden met het spirituele en het morele. We moeten weer leren om in de levende wereld het geestelijke te zien, óók ons eigen (hogere) geestelijke wezen. Door zijn verschijning in het etherische gaat Christus de mens daarbij voor. Hij helpt ons daarbij.

Het moge duidelijk zijn dat deze gebeurtenis, deze verschijning, er is voor iedere mens op aarde. Ik heb al eerder genoemd dat het hierbij niet gaat om het aan de geïnstitutionaliseerde kerk gebonden christendom. Evenmin gaat het erom, hiermee andere godsdiensten als minderwaardig te beschouwen. Steiner heeft op meerdere plekken erover gesproken, hoe de wereldgodsdiensten en hun leiders ieder een taak hebben gehad in de wereldontwikkeling en hoe deze ook in hun samenhang en verbinding te begrijpen zijn. Dit is bijvoorbeeld na te lezen in zijn voordrachten over de Bhagavat Gita en de Paulusbrieven. Hij laat daarin zien op welke manier Boeddha, Zarathustra en het Krishnawezen verbonden zijn met Christus. Ibrahim Aboulaish, de oprichter van Sekem in Egypte, heeft in zijn biografie beschreven hoe hij ook de Islam en deze betekenis van het christelijke (zoals de antroposofie dat beschrijft) kan verbinden.

Het weten alleen al, van deze aanwezigheid van de Christus in de ethersfeer, kan helpen en sterken bij het aanzien en meedragen van het kwaad en het leed in de wereld. Ook al kun je die verschijning zelf nog niet zo zien, je kunt die aanwezigheid innerlijk gaan ervaren als je je daar voor open stelt. Door het eigen 'ik' te verbinden met het 'Wereld-Ik', sta je als *mensen-ik in het wereldgebeuren*. Je bent daar deel van. Dit kan helpen om te zien dat het kwaad er is, zonder er geheel door overmand te worden. Op een *vrij en wakker ik* heeft het kwaad geen vat. Het doorzien van het kwade ontkracht de macht van de wezens die dat kwaad beogen. Want het kwaad verdraagt het daglicht niet. Er kan zelfs een gevoel van diep medelijden ontstaan met de daders en met deze machten, omdat ze gevangen zitten in hun eigen donkere wereld.

De goede machten hebben het boze ook toegestaan werkzaam te zijn, opdát de mens zich ontwikkelen kan. De goede machten zijn er om te helpen, áls je hun hulp vraagt. Door de tijdgeest Michael, als bode van de Christus, kun je de *kracht van de moed, het licht van het inzicht en de warmte van de liefde* ervaren. Michael schenkt echter niet zomaar. Hij is stil en streng en wacht, want hij laat je vrij. Zijn kracht vind je, als je die zelf zoekt.

Het scenario dat ik hierboven geschetst hebt, doemt op. Voor een deel is het al in volle gang. Of het in zijn extreme vorm zo gerealiseerd zal worden, dat hangt van ons allen af. Als we wakker worden voor wat er in doorwerkt, dan kunnen we kiezen voor een ander scenario.

Hoe kan het ook gaan?

We kunnen ook andere tendensen zien en die doordenken. Ik voel ook een heel sterke energie die de andere kant op beweegt. Ik zie een enorme wakkerheid, hulpvaardigheid en inventiviteit bij heel veel mensen. Ik ben, zoals gezegd, ook hoopvol. Het bovengeschetste scenario hóeft niet te gebeuren, als wij besluiten er gewoon niet aan meedoen. We zijn met velen!

Door de crisis is er ook bedenktijd en komt de aarde op adem, is de lucht schoner, blijken we met minder materiële zaken toe te kunnen en beseffen we wat menselijk contact ons waard is. De zin van de crisis kan zijn, dat alles wordt opgeschud en dat verandering mogelijk wordt.

Het is goed om ook een ander scenario, een andere mogelijke werkelijkheid in het voorstellingsvermogen op te roepen. Een werkelijkheid waarin mensen in toenemende mate op eigen kracht initiatieven ontplooiën, verantwoordelijkheid nemen, krachtige inzichten ontwikkelen en vanuit liefde willen werken. Het kan zijn dat er juist een wereld ontstaat die niet centralistisch aangestuurd wordt, maar waarin allerlei kleinere gemeenschappen ontstaan, waar mensen samen werken vanuit hun individuele kracht en kwaliteit, om iets goeds te realiseren.

Het kan zijn dat de economie minder globaal wordt en er veel meer lokale economieën ontstaan, met behoud van het mondiale bewustzijn en mondiale verbindingen waar nodig en zinvol. Het kan zijn dat steeds meer consumenten een eerlijke prijs willen betalen voor producten en ook, dat de mensen in de arme landen het niet langer accepteren om onderbetaald geestdodend fabriekswerk te doen. Het kan zijn dat, in plaats van winst en concurrentie, *broederschap* het leidende principe wordt in de economie.

Het kan zijn dat mensen - meer nog dan nu al gebeurt - hun eigen voedsel gaan verbouwen, bomen planten, verstoorde gebieden ecologisch herstellen, steden en woestijnen vergroenen, hun eigen energie gaan opwekken. Het kan zijn dat meer mensen broodfondsen oprichten volgens hun eigen richtlijnen, in plaats van gebonden te zijn aan de grote commerciële verzekeringsmaatschappijen. Het kan zijn dat lokale geldsystemen het digitale bancaire geld op de duur voor een groot deel gaan vervangen. Het kan zijn dat er veel meer kleine instellingen en bedrijven ontstaan, waar mensen een bepaald ideaal met elkaar willen verwezenlijken. Het kan zijn dat het gaat gonzen van vernieuwing en creativiteit!

Wellicht ontstaan er vormen van meer directe democratie, waarbij burgers écht betrokken zijn en gehoord worden. Wellicht komen er steeds meer scholen waar leerlingen vrij leren denken, warm leren voelen, moedig leren handelen. Wellicht worden ziekenhuizen *gezondheidshuizen*, waar alleen al de sfeer gezond-makend is. Wellicht beseffen steeds meer leidinggevenden dat hun taak bovenal is om *dienstbaar* te zijn aan het échte werk op de werkvloer. En waarschijnlijk kunnen we met veel minder managers toe.

Het kan zijn dat idealen en waarden steeds meer tot richtlijn worden van ons handelen, idealen en waarden die gevonden zijn in het eigen innerlijk, in het geweten, in individueel doorleefde spiritualiteit. Het kan zijn dat de samenleving uiteindelijk eenvoudiger wordt en minder complex. Ook deze tendensen zijn er al volop. We kunnen ze doorzetten en uitbreiden!

Misschien is het hogere doel van de crisis, dat er eerst iets afgebroken moet worden, zodat iets nieuws kan ontstaan. Ik bedoel niet dat het er om gaat alle technische verworvenheden die er zijn te verwerpen, maar om steeds de vraag stellen: wat willen we ermee, welk doel dient het, is het gebruik ervan moreel verantwoord? Techniek kan zeker ook dienstbaar zijn.

Leven en dood, ziekte en gezondheid

Eén aspect wil ik nog toevoegen, en dat is hoe wij denken over leven en sterven en over ziekte en gezondheid. Vóór de coronacrisis was er in Nederland de discussie of er behalve euthanasiewetgeving ook nog ruimte moest komen in de wet voor mensen die hun leven als ‘voltooid’ ervaren en die zonder ernstig lijden er een eind aan willen kunnen maken. Achteraf bizar om te constateren dat we eerst praten over het moedwillig beëindigen van levens van mensen die ‘er geen zin meer in hebben’, en even later gaat de hele wereld op slot om maar zoveel mogelijk sterfte te voorkomen.

Wanneer het leven in het lichaam op aarde als enige werkelijkheid wordt gezien, dan is de gedachte logisch om dat leven te beëindigen als je er genoeg van hebt, of om het zo lang mogelijk door te laten bestaan, zolang je er nog geen genoeg van hebt. Maar wat als er na de dood ook nog iets is? Wat als een sterfmoment wellicht een moment is, dat een bepaalde betekenis heeft? Wat als ziekte en lijden weliswaar heel onprettig zijn, maar niet *zinloos*?

Zou het kunnen zijn dat een ziekteproces, voorafgaand aan het sterven, de zin heeft, dat de mens dan zijn aardse lichaam steeds meer los gaat laten, zodat hij zich kan voorbereiden op een geestelijk bestaan, waarbij hij geen aards lichaam meer heeft? Zou het kunnen zijn dat ziekte niet alleen aan het eind, maar ook tijdens het leven, zinvol kan zijn, omdat je er iets aan doormaakt, even pas op de plaats maakt, even tot jezelf komt? Omdat je daarna kunt besluiten dingen anders te gaan doen in je leven.

En wat is gezondheid? Is dat de afwezigheid van ziekte? Of is dat een leven waarin er gezonde sociale verhoudingen zijn, een gezonde natuur, gezonde voeding, gezonde lichaamsbeweging, gezonde levensomstandigheden? Heeft gezondheid niet veel meer te maken met welzijn, met zinvol werk, met geliefden in je nabijheid en last but not least: met je *geestelijke ontwikkeling*? Kan het zijn, dat mensen die hun leven als ‘voltooid’ ervaren, te weinig van deze aspecten in hun leven hebben meegekregen of zelf hebben kunnen realiseren? En kan het zijn dat het sterftemoment van de mensen die nu aan corona zijn overleden, toch het sterfmoment is dat bij hen paste – hoe verdrietig elk sterven ook is?

In de antroposofie en in andere spirituele en religieuze stromingen, wordt er vanuit gegaan dat het leven op aarde een periode is, waarin de mens zich bepaalde dingen kan eigen maken, kan leren, kan vereffenen, kan ontwikkelen en kan bijdragen aan de mensheidsontwikkeling. En dat ieder mens meerdere levens heeft, om in elke incarnatie verder te kunnen werken aan deze levensopdracht, vanuit zijn of haar levensmotief. In de tussenperiodes na de dood en voor de nieuwe geboorte, kijkt de ziel terug op het afgelopen leven. Wat hij een ander voor goeds of slechts heeft aangedaan, ervaart hij alsof het hém is aangedaan. Vanuit die ervaringen, begeleid door hogere wezens, bereidt hij zich voor op zijn volgende leven en ontwikkelen zich in hem nieuwe wilsimpulsen daartoe. Crisissen in het leven, ziekte of andere nare situaties kunnen zo werken, dat ze een mens doen ‘herinneren’ aan wat zijn levensmotief is en wat de levensopdracht is die hij zich in het voor-geboortelijke had gesteld.

Tot slot: waarom zeg ik dit alles?

Veel wordt ons in deze tijden van corona opgelegd. Laten we dat gebeuren? Juist nu is het mijns inziens van het allergrootste belang dat we zélf blijven nadenken, zelf oordelen en naar ons geweten mogen luisteren. En ook, dat we nauw samenwerken, luisteren naar elkaar, begrip hebben voor elkaar en elkaar kunnen vertrouwen. En ja, dat begrip voor elkaar, betekent dat je het te doen hebt met tal van opvattingen, gevoelens en gedachten van anderen. In plaats van elkaar met opvattingen te bestrijden, kunnen we elkaar respectvol aanvullen en spiegelen.

Met dit schrijven wil ik oproepen:

Laten we steeds het *menselijke* voorop stellen.

Laten we *zelf* blijven waarnemen, denken, voelen en willen en in open gezamenlijkheid tot *waarheidsvinding* proberen te komen.

Laten we *de ontwikkeling en versterking van het ik* en de *lichamelijke, psychische en geestelijke gezondheid* van onszelf en elkaar tot doel stellen in ons streven en werken.

Laten we *de kunsten* hoog in ere houden - door ze zelf en met elkaar te beoefenen en een podium te geven.

Laten we ervoor zorgen dat in organisaties *besluiten van onderaf* genomen mogen worden door de direct betrokkenen.

Laten we *vertrouwen* en het beste bij elkaar naar boven halen.

Laten we *verbinding* blijven zoeken en beseffen dat we met velen zijn.

Laten we *moedig* zijn en gaan staan, voor wat ons een heilige zaak is.

Laten we *hoop* houden en beseffen dat *liefde* ons mensendoel is.

Graag sluit ik mijn schrijven af met deze spreuk van Rudolf Steiner:

*Dit alleen geneest,
wanneer in de spiegel van de mensenziel
de hele gemeenschap ontstaat
en in de gemeenschap
de kracht leeft van ieder individu.*

Anselma Remmers

Bronnenlijst: zie bijlage of opvraagbaar bij anselma.remmers@planet.nl